

Euskaltzaindia, Onomastika batzordea: Toponimia ikastaroa

Durangon, 2009ko ekainaren 4an

Toponimia gizarteratzeko lanen garrantzia

MUGURUTZA MONTALBAN, Felix
Euskaltzaindiko Onomastika batzordekidea

Gizakia omen da, izaki guztien artetik, abstrakziorako ahalmena duen bakarra. Hau da, bere pentsamenaren bitartez, aurrean ez dituen alegiazko errealitate batzuk bizi ditzakeela. Adituen esanetan, burmuinaren hiperfuntzioari zor diogu gaitasun hori: gaixotasun izan zitekeen hori ezinbesteko baliabide bihurtu zen gizakiaren eboluzioan. Nola edo hala, horri esker, edozein tokiri egin dakioke erreferentzia bertan izan barik. Hortik, eta giza lengoaiaren eskutik, sortu zen toponimia: gizakiaren unibertsoko espazioak antolatzeke «koordinada» sistema berezia, egun satelite bidezko GPSeke egiten dutenetik ez oso urruna.

Hobeki ulertzeko ilustra dezagun adibide batez. Irudika dezagun Gorbaiako Itxina bezalako paraje bat, labirinto karstikoa, eta Euskal Herria osoan aurki dezakegun paisaiarik ulergaitzenetakoa. Nahikoa izan da bertan toponimia aplikatzea, anabasa geologiko hori mende eta mendeetan zehar antolatzeke eta menderatuta izateke. Haren bitartez, inguruko herritarrek ez dute inolako oztoporik izan artzain txabola, ikaztegia edo harpea non ziren zehazteke. Toponimiaren garrantziaz ohartarazteke, pentsa dezagun nolakoak izango lirakekeen mapak, leku izenak agertuko ez balira... Definizioz, esan daiteke toponimo bat entitate geografiko bati erreferentzia egiten dion izen berezia dela. Azalpen nahikoa tekniko eta akademikoentzat baina ez toponimian harago sartu nahi duenarentzat. Leku izenak gehiago dira, zerbait miresgarri, egiatan existitu gabe guztiok ezagutzen, onartzen eta konpartitzen duguna. Sinetsi ikusi barik... Ez al zen hori fedearen definizioa? Eta hori dena gutxi balitz, gure pentsamen eroaren ekoizpena den toponimia

hori, azken finean, gizarte, kultura, herri edo gizabanakoen historia gorde duen geruza sistema bat da. Ez hemen, munduko bazter guztietan baizik, ez baita toponimia erabiltzen ez duen kultura edo zibilizaziorik ezagutzen.

Esan bezala, hiltun komunitate bati buruzko berebiziko informazioa iragaten digun sistema da: linguistikoa, historikoa, etnografikoa, antropologikoa... toponimian edozer sartu daitekeelako.

Horrela gauzak, erraz ulertuko dugu nola erabaki zen toponimoei ondare kultural ez materialaren tratamendua eman behar zitzaizela, New York en 2007ko abuztuan izandako Izen Geografikoen Normalizazioari buruzko Nazio Batuetako Bederatzigarren Konferentzian.

Eta ondare hitza aipatzen dugun unetik bertatik, guri, Administrazioari, dagokigu horri beti loturik doazen hiru faseen beteketa bermatzea: ondare hori a) jaso, b) egonkortu eta c) hedatu behar dugu. Batez ere, azken hau, hedatzearena, ondare ez materiala izateagatik, desagertzeko arrisku bizia duelako. Beste modura esanda, toponimiaren erabilera sustatu egin behar dugu haren irautea bermatzeko.

Ondare hori gal ez dadin, ahalegin berezia egin behar dugu, azkeneko mendean erabat aldatu zaizkigulako produkzio sistemak eta, ondorioz, behinola lurrarekin zegoen lotura estua barreiatu egin delako ia desagertu arte. Arau orokor moduan esan daiteke behar ez den toponimoa ez dela erabiltzen eta erabiltzen ez den toponimoa desagertu egiten dela. Bai hemen bai munduko azken bazterrean ere.

Bestalde, eta arestikoari jarraiki, esan behar da toponimo guztiek ez dutela galtzeko arrisku bera. Berriz ere, ilustra dezagun adibide batekin. Aurkintza eder bat ezagutzen dut, Aitzalde izena duena. Nik badakit non den baina nekez asmatuko du hau irakurtzen duen besteren batek. Errazagoa izango zaion, beharbada, behin esanda Aiztondo mendiaren hegian dagoela. Hala ere, seguru aski, oraindik ez da non den asmatzeko gauza esango. Baina hurbiltzen joango da esaten zaionean mendi horretara Beruete herritik igo ohi dela, herri hori Basaburuan dagoela eta Basaburua Nafarroa dela eta Nafarroa Euskal Herriko atal bat dela eta, azken hau, Europaren barruan dagoela. Identifikaziorako zailatik errazerako ibilbide honetan

ohartuko gara azken izenek (Europa, Euskal Herria...) ez dutela inolako galtzeko arriskurik baina bai izan dezakete beste muturrekoek (Aitzalde...). Horrelakorik gerta ez dadin, ondarea iraunarazteko hiru fase orokor horietan lan egin behar dugu. Goazen banan banan ikustera.

Toponimia jaso. Lehenik eta behin izenen ahozko testigantzak jaso behar ditugu, haien bitartez herri ahoskapena eta kokapen zehatza zein den jakiteko. Premia larrienekoa da, berriemaile egokiak, tamalez, geroz eta gutxiago direlako. Biltze lan hori ezin daiteke edonola egin eta egokiena da Euskaltzaindiari aholkua eskatzea jakiteko zein metodologia erabili behar den, zoritxarrez, gaizki egindakoek, ez dutelako gehienetan atzerabiderik.

Bestetik agiri historikoetan izen horiek utzitako arrastoa aztertu behar dugu. Oso lan garrantzitsua baina, lanen hurrenkeran, eta nire aburuz, bigarren fasean egin behar dena, informazio hori ez delako galtzen urte bat beranduago egitea erabakiz gero.

Ahozko eta idatzizko informazio historikoa eskuan izanda, eta horretarako adostutako irizpideak baliatu eta gero, izendapen estandarizatu bakar bat aukeratu behar dugu. Bakarra esan dugu mapa batean eta erabilpen funtzionalerako ezin dugulako bat baino gehiago erabili. Honetarako ere, Euskaltzaindia dago, laguntzeko prest.

Euskara oraindik ere normalizatu gabeko hizkuntza denez, azkeneko fase honetako emaitza askok arazoak sortzen ditu sarri herri hartzaileen artean. Zenbaiten iritziz, ahozko forma hautatu behar da, forma historiko eta estandarizatu alba batera utziz, «herriarena» delako. Baina, egun erabiltzen diren artean, zein da ahozko forma egoki eta bultzatu beharrekoa: Austiarmin; Austearmin; Austarmin Austigiarbin ala Austigiarmin? Eta zer egin behin jakinda gutxira arte Austegiarmin dokumentatu izan dela? Azken hau bazterrean utzi eta ahozko horietako bat da indarrez ezarri beharrekoa? Ez al da hori izen horri egin dakiokkeen traiziorik handiena egitea?

Gainera, herri ahoskerako Zebilla, Güerba edo Cajtilla bezalako izenak sekulan idazten ez baditugu zergatik bai Zeani (Zeanuri), Elorrixo edo antzerakoak. Hizkuntza sendo batek ez dituen izen anormalizazioak hizkuntza ahulak onartu behar?

Horrelako hutsegiteetan maisuak izan gara, sarri, euskaldunok. Beti gehiegikeria gurtzen eta txalotzen... Berdin txuletak jaten, harriak jasotzen edo gure izenen «herri» ebakera zein den erabakitzen. Are gehiago, irudi denez, askorentzat «euskarazkoagoa» da txarren ahoskatzen den izena: oker borobila. Euskarazkoagoa al da Zeani Zeanuri baino? Zeren arabera? Izenen estandarizazioa ezinbestekoa da eta gainerako hizkuntzek egiten badute ez dago arrazoirik gurean ere ez egiteko.

Toponimia egonkortu. Behin izenen informazioa eta forma estandarizatuak ditugula, egonkortzeari ekin behar diogu. Horretarako hoberena, ofizialtzea da. Baina gure herrietako toponimia ofizialtzeko modurik ez dugu salbu eta herri edo kale izenetan. Horretarako egokia da oso, irizpide batzuk finkatzea udal ordenantza baten bitartez arautzea: elebitan joango diren, elebakarrean, berezko toponimioa lehenetsi sorrera berrikoen eta pertsona izenen aurrean...

Bestetik, egokiena da forma bakar bat onartzea, eta ez elebitan, praktikan INEra bidaliko den informazioa, programa informatikoetan erabiliko dena eta abar, horietako bat bakarra izango delako, gehienetan, erdarazkoa.

Bestetik, herriko toponimia osoa zabaltzeko eta ezagutarazteko biderik onena mapa bat egitea da, gerora, etxe guztietara banatuko dena. EAEn aukera ederra dago horretarako, Eusko Jaurlaritzaren Lurralde Antolamendu eta Ingurumen Sailak urtero urtero horretarako laguntza deialdi berezia egiten duelako. Mapa kostuaren hiru laurdenak ordaintzen ditu, beraz, udalei gainerako laurdena eta BEZ dagozkie. Laguntzak udalerraren azaleraren arabekoak izaten dira baina diru nahikoa izaten da mapa on bat egiteko.

Mapa bat egin aurretik, aholkagarria da oso, bildutako toponimia guztia-rekin erakusketa bat egitea. Egingo dugunaren mapa beraren inprimaketa aurreko proba ere izan daiteke. Eta arrakastatsu suerta dadin, ezinbestez parte hartzea sustatu behar dugu: etxe guztietara gonbidapenak, berriemai-leak izan direnei gonbidapen berezia, kultura elkarteak...

Erakusketak onurak besterik ez dakartza: toponimia lana parte hartzaile bihurtzen dugu, ekitaldi kultural bat egiten dugu, balizko okerrak zuzentzeko oso bide efektiboa da eta, azken finean, egindako lanari legitimitate

bat ematen zaio, herritarren «izenpea» daramalako. Sendagai onenek bezala, ez du kontraindikazio ezagunik.

Behin mapa izanda edonolako erabilpena eman diezaiokegu: ikaste-
txeekin lan egin, mendi elkarrekin, turismo bulegoekin eta abarrekin.

Bestetik, komenigarria da oso, izenen informazioa gizarteratzea, batik bat, estandarizazio prozesuan jasandako aldaketak ulertu ahal izateko. Aldaketa horien zergatia –forma dokumentatuak...– ezagututa, askoz errazago onartuko dira egokitzapen horiek. Horretarako aholkagarriak dira argitalpen xume eta erakargarriak. Ikerketa sakonak bestelako helburuetarako egokiak diren arren, ez dira oso efektiboak gure helburu honetarako. Lan osoak webgunean edo bestelako euskarri digitalean eskaini daitezke.

Gure izenek seinaleetan izango duten presentziari erreparatu behar diogu: kale izenak, bide seinaleak, etxe izenak edo toponimoak dauden tokietakoak: ibilbide toponimikoen aukera ere hor dugu.

Hortik aurrera, nahi duguna egin dezakegu toponimia gizarteratzeko: umeentzako jokoak, unitate didaktikoak, baliabide informatikoak...

Dena dugu baliagarria, Aiztondo mendian dagoen Aitzalde tokiaren izena bezalakoak galdu ez daitezzen. Eta ez ahaztu: ezagutu eta erabiltzen den toponimoa ez da sekulan galtzen.

Kale-izendegiak Izenak hautatzeko irizpideak eta erabiltzeko arauak

GORROTXATEGI, Mikel

Euskaltzain urgazlea eta Euskaltzaindiko Onomastika batzordearen idazkaria

0. Atarikoak

Testu honen helburua udal agintari, langile zein hiritarrei kale izendegiak erabiltzeko tresna ematea da. Lehengo kasuan arautzeko eta finkatzeko baliagarriak diren hainbat aholku eta arau emango zaie. Bigarrenei berriz erabiltzeko oinarri batzuk. Oinarria Onomastika batzordeak irizpideak badira ere oraingo idazki honetan haratago joateko asmoa izan dugu eta arauetz gain bestelako aholku eta nazioarteko erabilerak ere aipatuko ditugu, lagun-garriak izango direlakoan.

Beraz, ez dugu hemen hizkuntza araugintza soilik landuko, bestelako aholku eta gomendio ere emango baitugu.

a) Izenen aukeraketa, Toponimoak <edo> pertsona izenak?

Izendegi bat osatzean lehenengo puntua izenen aukeraketa da. Euskal Herrian ez dago hori arautzen duen legerik, baina nazioartean badira lege batzuk nola edo hala alde hau ukitzen dutenak.

– **Gomendio nagusia tokian tokiko izenak (toponimoak) erabiltzea da.** 2007an Izen Geografikoen Normalizazioari buruzko Nazio Batuen 9. Konferentziak ebazpenean toponimoak kultura-ondare ukiezinaren parte direla zehazten du.¹

¹ (UNEGN, *United Nations Group of Experts on Geographical Names*). <http://unstats.un.org/unsd/geoinfo/>

- **Ondorioz pertsona izenen erabilera murriztu beharko litzateke**, Nazio Batuen aholkuz jarraiki. Aipatutako erakundeak bi proposamen ditu, bizi direnen izenak ez erabiltzea eta heriotzatik erabili arte epe bat jartzea.²

Bigarren arau hori leku askotan dago indarrean EE.BB-etan eta Kandan, besteak beste, debekatuta dago legez bizirik dagoen inoren izena erabiltzea. Lehenengo kasuan hamar urte eman behar dira hiltzen denetik izena erabili arte, Kandan berriz urte osoa nahikoa da espedienteari ekiteko. Suitzian eta Nicaraguan ere antzeko legediak daude. Lege hauen helburua jende ezagunaren, kirolarien, kantarien eta abarren heriotzak dakarren be-roaldia baretzea da.

Espainiako Erresuman, ostera ez dago horrelako araurik eta nahiko arrunta da apur bat ezaguna den edonori jatorrizko herrian kaleak eskaintzea, maiz omenduak berak inauguratzen duena.³

b) Estandarizaioa zertarako?

Toponimia hizkuntzaren esparru berezia da arrazoi askorengatik. Herri-tarrengandik oso hurbil egonik jendeak «bere» egiteko ohitura du eta ondorioz, sarriegi, txokokerietan erortzeko arriskua dago. Hau sailhestu behar eta jendeari izenak arautu behar direla jakinarazteaz gain arautze hori ez dela nork bere etxean egin beharreko zerbait azaldu behar zaio. Baina, gure

²Noting that little guidance exists on the practice of adopting a personal name during the lifetime or shortly after the death of a person,

1. Recommends that the appropriate national authorities discourage the use of personal names to designate a geographical feature during the lifetime of the person in question;
2. Also recommends that the appropriate national authorities include in their guidelines clear statements on the length of the waiting period they wish to establish before using a commemorative name. [http://unstats.un.org/unsd/geoinfo/uncsgn/RES%20\(UN\)%20E%20update%20\(1-9%20CONF\).pdf](http://unstats.un.org/unsd/geoinfo/uncsgn/RES%20(UN)%20E%20update%20(1-9%20CONF).pdf)

³Torrenjon de Ardoz herrian salbuespen moduan ikusten da bizi den bati kale bat eskaintzea:

Con carácter general, deberá respetarse la denominación originaria de la nomenclatura de las vías públicas. (...) Los nombres pueden ser personales. Así, se puede dedicar el nombre de una calle a personas en vida, aunque se considerará una excepción a la regla general, que consiste en dedicar los nombres de las calles a personas fallecidas.

<http://www.ayto-torrejondevelasco.es/docsBD/ordenanzas/31.pdf>

Herrian maizegi pentsatu izan dugu arautzea dela helburua eta ahoz erabiltzen zena baztertu behar zela. Hau, jakina, ez da horrela.

Baina Nazio Batuek azpimarratu dute estandarizazioaren beharra, besteak beste, arrazoi praktikoengatik. Baina ez da bakarrik, eta hemen aipatutako gomendio horiek labur gelditzen dira, arautu behar, **normalizatu** ere egin behar da.

Aurreko ikastaroan aipatu genuen arautzea ez dela normalizatzea eta kontzeptu bi horiek argi eduko behar dira.

Arautzea maila landuari dagokio, idazteari batik bat, eta izen horiek erabilera estandarra finkatzean datza: *Bilbo* edo *Idiazabal*.

Normalizatzea izenaren egoera soziolingusitikoari dagokio eta izen hori ongi erabiltzea litzateke. Lehen aipatutako kasuetan *Idiazabal* ongi normalizatuta dago, Hitzunek ezagutu eta erabiltzen dute, nahiz eta inguruan ahoz *Izaal* modukoak arruntak izan. Izena ofiziala ere bada. *Bilbo*, ere, nahiko normalizatuta dago, nahiz eta, harrigarria bada ere, ofiziala ez izan.

Nazio Batuetako Izen Geografikoetako Aditu Taldearen arabera (GENUNG), nazioarteko esparruan ez ezik, esparru nazionalan edo lokalean ere izen geografiko zuzenak izatea funtsezkoa da, datu geografikoak zenbait testuingurutan hobeto ustiatzeko⁴:

- plangintza jasangarriko estrategietan
- garapen ekonomikoan
- ingurumen-kudeaketan
- banaketa-zerbitzu kolektiboan azpiegituretan
- biztanleriaren erroldetan eta estatistiketan
- jabetza-eskubideetan eta katastroan
- larrialdi eta giza laguntzako zerbitzuen koordinazioan
- merkataritzan eta turismoan
- ondare kulturalaren eta naturalaren sustapenean
- komunikabideetan mapak, atlasak eta nabigazio-mapak egitean

⁴http://www.fomento.es/MFOM/LANG_FR/DIRECCIONES_GENERALES/ORGANOS_COLEGIADOS/CSG/Comisiones/COMISION N_NOMBRES_GEOGRAFICOS2.htm

c) Proposamenak egiteko aukerak

Sarritan udalak kale bat eraikitzean izenaren hautaketa prozesuaren amaieran gauzatzen da arin eta irizpiderik gabe. Herriko toponimia bilduta dagoen kasuetan erraza izaten da izen egokia aurkitzea bai lanean bertan begiratura bai egileari berari kontsulta egin eta gero, baina beti ez dago aukera hori.

Biderik eraginkorrena Hirigintzara jotzea da. Bertan, kalea eraikitzeke espedientearen barruan edukitzen dituzte espropiatutako lurren dokumentazioa eta izenak agertzen dira. Bat baino gehiago ageriko balitz egokiena hautatu beharko litzateke. Izena aukeratze lan horren barruan idazkera egokia zein den ere aztertu beharko dugu horretarako Euskaltzaindiak argitaratu zituen irizpideak hartuta edo, zuzen zuzenean Onomastika zerbitzura joz.

Baina batzuetan horrela ez dugu ezer lortuko, izenak ez dagoelako edo agertzen direnek erabiltzeko aukerarik ematen ez dutelako. Bai jadanik erabilita daudelako, bai generikoegiak direlako (*Etxaurre, Etxazpi...*) Horrelako egoeretakoa beste bidea eduki behar da. Eredua izan zen garai batean Getxo. Bertako toponimoak erabiltzen zituzten kale berriak izendatzeko eta izenik ez zegoenean herrian bertan galdutakoak berreskuratzen zituzten, hala nola desagertutako baserriak. Hau aski ez zenean mendi izenak erabiltzen hasi ziren, izen hauek erabat neutro eta hizkuntza bietan erabilgarriak zirelako.

d) Hiritarren parte-hartzea

Leku batzuetan aukera eman zaie hiritarrei izenen aldaketan gainean iritzia emateko. Hau ideia bikaina da, komeni baita jendearen parte hartzea, baina ezin da edonola bideratu eta argi dago aukera hau bereziki baliagarria dela izenak aldatzeko, ez berriak jartzeko, azken honetan ere erabil badaiteteke ere. Zaragozan, esaterako, Lege berria dela eta aldatu nahi diren kaleen gaineko iritzia emateko kale hartan bizi behar da eta zehaztutako prozedura bete beharko du⁵. Horretarako zeintzuk izen aldatuko diren eta zeintzuk ordezkaturako dituzten adierazi zaie hiritarrei.

⁵De acuerdo con la Ordenanza Municipal para Identificación y Rotulación de Vías y Fincas Urbanas, los interesados deberán presentar sus instancias en las oficinas del registro del Ayuntamiento de Zaragoza. Asimismo, deberán aportar su nombre, apellidos, motivo por el que se está disconforme al cambio del nombre de la calle y cuáles son sus nuevas propuestas. Tras el tiempo

Argi dago aldaketa denean jendeari behar bezalako informazioa eman behar zaiola kontrako jarrerarik ez sortzeko.

1. Kale, plaza eta besteen izenak

Gaur egungo lege eta ohiturek esaten dute izenak dagokien idazkera sistema eman behar direla, eta izen bikoitza bakar bakarrik onartuko dela desberdinak direnean, *Donostia / San Sebastián* edo *Askatasuna/Libertad* modukoetan bezala. Hori da izendegia hau gauzatzean erabili den hizkuntza irizpide nagusia.

Aurrekoari lotua eta kale-izendegien erabilera ikusirik, erabiltzaileari erraztasunak ematea ere badenez gero, **izenak finkatzean erabilgarritasuna bilatzen saiatu behar da**. Hori dela eta, izenak bortxatu gabe, hizkuntza bietan ahalik eta hurbilenekoak aukeratzen ahalegindu gara.

Arrazoi beragatik inoiz azaltzen diren izen luzeak eta erabilgaitzak, bereziki generikoa baduten izenekin, erraztera jo dugu. Generikoa dutenek arazo bi sortzen dituzte: batetik izenak bikoizten dira, generikoak desberdinak izateaz gain jostera dela-eta lekune bana hartzen dutelako (*Calle del Doctor Begiristain / Begiristain Doktoarearen kalea*); bestetik generiko horiek gehiengotan eguneroko jardueran desagertu egiten dira, jendeak izen berezia baino ez baitu erabiltzen. Hori dela-eta, nahiz eta proposamenean azaldu, izen ofiziala aldatzea erakunde honi ez, baizik udal agintariei baitagokie, izen generikoa kentzea proposatzen da, hortaz *Begiristain kalea / Calle (de) Begiristain*.

Zer esanik ez, **Begiristain Doktoarea kalea* modukoak gaizki daude eta, ondorioz, ezin dira erabili.

1.1. Izen bereziekin

Egitura orokorra honako hau da: [Izen berezia + kalea]. Adibidez: *Aizkorri kalea, Ibaeta plaza, Castelao kalea*, etab. eta ez **Aizkorriren kalea*,

necesario para estudiar las diferentes alegaciones, el Consistorio contestará mediante una carta y de forma individual a las personas que hayan presentado alguna objeción.

**Ibaetako kalea* edo **Castelaoren kalea*. Beraz ez da gaztelaniaz maiz agertzen den *de* preposizioa itzuliko: *Calle de Cervantes / Cervantes kalea*.

Izen berezi hori elementu batez baino gehiagoz osatua egon daiteke, izendeiturez adibidez. Horrelakoetan ere, euskal tradizioari jarraituz eta Euskaltzaindiaren erabakiei so eginez (1922.eko lotzilaren 28koa) genitiboaren kasu marka ezabatu egiten da: *Arturo Campion kalea*, *Julio Urkixo kalea*, *Toribio Alzaga kalea*, *Xabier Lizardi kalea*, etab.

Gaztelaniazko kale-izenetan lehenbiziko osagaian bertan batzuetan *de* preposizioa agertzen da izena eta deitura lotuz, (*Telesforo de Aranzadi*, *Juan de Antxieta* ...) Horrelakoetan, preposizioa kendu egin dugu gehienetan, beregainki tradizio luzerik ez dutenetan: *Telesforo Aranzadi*, *Juan Antxieta*, e.a. Erdal deituretan, ordea, *de* hori gorde egin dugu: *Antonio de Sucre kalea*, *Diego de Rojas kalea*. Besterik da, jakina, deitura konposatuetan agertu ohi diren *de* hori: *Torcuato Luca de Tena*, esaterako. Hauetan preposizioari eutsi egin zaio, deituraren parte delakoan.

1.2. Izen arruntekin

1.2.1. Izen elkartu gisa

Kale edo plaza izenaren lehen osagaia izen arrunt bat izan daiteke. Gaztelaniazko deituran, batzuetan singularra eta plurala bereizten badira ere, euskaraz, oso ongi dokumentaturiko usadio jator baten arabera, izen elkartu gisa ematearen aldeko gara, hots, inolako artikulatu ez kasu markarik gabe: *Konstituzio plaza*, *Foru pasealekua*, *Dendari kale*, *Merkatari plaza*, etab. Eta ez *Konstituzioaren plaza*, *Foruen pasealekua* edo *Dendarien kalea* gramatikalki egokiak badira ere. Inoiz erabili diren ez **Konstituzioa plaza* edo **Foruak pasealekua* ez daude ongi.

Horrelako erabileraren lekukoak dira Ordiziako *Garagartza portalea* eta *Labekale* edo Gernikako *Frantses kalea*, adibide bi emateagatik.

1.2.2. Genitibo markarekin

Hala ere, zenbaitetan, ez zaigu iruditu bidezko artikulua ezabatzea. Izan ere, batzuetan, sintaxiak hala eskaturik, genitiboaren hondarkia nahitazeko gertatzen da: *Probostuen plaza / Plaza de los Probostes, Agirre Lehendakariaren kalea / Calle del Lehendakari Agirre*, esaterako.

Genitiboaren hondarkia ezin ezaba daiteke, bestalde, deizioaren mugatutasunak artikulua azaltzea eskatzen duenean. Hori gertatzen da, adibidez, izen bereziaren ondoan izen generikoa azaltzen denean, bereziki pertsona izenaren ondoren lanbidea edo gainerako izen edo adjektibo deskribatzailearen bat dugunean. Adibidez: *Arbos Musikariaren pasealekua, Jose Elo-segi Alkatearen kalea, Areiltza Doktoarearen kalea, Jauregi Jeneralaren plaza*, e.a.

Hala ere, gorago esan bezala, erabilerak generikoa desagertarazi duenean hobe da izen berezia soilik ematea: *Jose Elo-segi kalea, Areiltza kalea*, etab. Ez da horrelakorik prosatzen generikoa kentzea nahasgarria izan daitekeenean, izen berezia errepikatzen den kasuetan esaterako. Horren adibidea *Jauregi kalea* eta *Jauregi Jeneralaren kalea* lirakeke. Gogoratu bestalde, egungo erabilerara ofiziala ez dela bat ere sistematikoa eta era askotan ager daiteke: deitura soila (*Elhuyar*), deitura bi (*Agirre Miramon*), deitura eta generikoa (*Arbos Musikaria*), izen deitura (*Arturo Campion*) eta izen deitura eta generikoa (*Doctor Klaudio Delgado*).

Genitibo marka ezin ezabatua gertatzen da, orobat, artikulua nahitazekoa dugunean: *Abuztuaren Hogeita Hamaikako kalea*⁶⁶, *Alfontso VIII.aren kalea, Ternuako Arrantzaleen kalea*.

1.2.3. Leku-genitiboarekin

Batzuetan, –kasu gutxitan, egia esan– deizioak leku bati erreferentzia egiten dionez gero, -en genitiboaren ordez, -ko leku-genitiboa izango dugu *Ategorrietako galtzada zaharra, Areatzako zubia, Amarañañeko kalea*, etab.

⁶⁶ Abuztuaren Hamaika kalea ere egokia bada ere, gaur egun usadio zabaldiena denbora marka erebiltzea denez horrela proposatzen da.

Nongo kasua erabiliko da bestalde *zubi* edo *tunel* izendatzean, hori baita erabilera jatorra.

Baina betiere, sintagma mugatua dugun neurrian, hondarkia (-en nahiz -ko) agerian izango da: **Gurutze Zuria kalea ez, Gurutze Zuriko kalea; *Doktore Begiristain kalea ez, Begiristain doktoarearen kalea*, baizik.

1.3. Kale izena toponimo zahar bat denean

Horrelakoetan izena bere horretan errespetatzen da, forma ihartutzat emanez. Horrek esan nahi du batzuetan artikuluekin agertuko dela eta beste batzuetan artikulurik gabe. Nolanahi ere, kasu batean eta bestean hitza oso-osorik gordeko da, izen berezia balitz bezala. Horrela, *Errotaetxea kalea* edo *Urartea kalea*, alde batetik, eta *Illunbe kalea* bestetik.

Baina, eta hau oso garrantzitsua da, izena ezin da edonola idatzi. Izenak idazteko irizpideak finkatu zituen Akademiak aspaldian eta horren arabera arautu dira Nafarroako, EAeko eta Iparraldeko toponimoak. Ez luke, eta ez du, inolako logikarik izango irizpide horiek alde batera uztea eta norberaren herrian irizpide berriak asmatzea. Ulertezina litzateke, eta da, herri batean izen bat modu batean arautzea eta ondokoan bestela, gure herrian sarriegi gertatu den bezala.

Irizpideak aspaldian argitaratu zituen Euskaltzaindiak, baina *Euskeran* agertu zen testua zaharrituta dago eta aurreko ikastaroan banatu zen eguneratuago dagoen testua. Horretaz gain, geroago beste dokumentuak sortu ditu Akademiak Bizkaian, Araban eta Gipuzkoan DEIKER institutuak Eusko Jaurlaritzarentzat egin dituen estandarizazio lanen inguruan. Honekin batera doakizue irizpideen laburpena eta etxe izenaz esaten da osorik hori izan daitekeelako eguneroko jardueran maiz ukitu behar dugun gaia.

1.4. Bide osagaiak duten kaleak

Hauetan, bide osagaiak aski informazio ematen duenez, kale hitza ez idaztea gomendatzen da. Batzuetan artikuluekin emango da: *Amezketabi-*

dea, *Agitibidea*, etab., eta beste batzuetan artikulurik gabe: *Aldapabide*, adibidez. Horren arazoia berezko erabilera da, bide-dun toponimoak horrela ibiltzen direlako. Oro har, toponimoa berria denean artikularekin emango da.

Bide osagaia aurreko hitzari itsatsia idatzi behar da, *Altxuenebidea*, *Errotazarbidea*, *Murgilbidea*, salbu ezkerreko elementu hori bi hitzez edo gehiagoz osatua egon edo gaztelaniazkoa denean. Adibidez: *Elbira Zipitria Andereñoaren bidea* edo *Aingeru Zaindariaren bidea*.

Bideak nondik norakoa aipatzen duenean, berriz, ohikoa izan da *Arkaia-Otazu bidea* moduko egitura erabiltzea.

1.5. Letra moldeen erabilera

Euskaraz, frantsesaz eta gaztelaniaz ez bezala, generikoa atzean doa eta hitz hasieran ez doanez letra xehez idatzi behar da, izen berezia ez bada *Kale Txikia* edo *Plaza Barria* kasuetan bezala. Izenaren gainerako osagai guztiak espezifikotzat jo behar dira eta letra larriz idatzi, barnean generikoa badago ere. Hortaz *Alamedako Markesaren plaza* edo *Arteta Margolariaren kalea* eta ez **Arteta margolariaren kalea* edo **Arteta Margolariaren kalea*.

2. Pertsona izen-deituren grafia

Dударик ez dago arlo hau dela korapilatsuen eta zailena ebazteko. Bidezkoena hizkuntza bakoitzari berea ematea denez **deiturak jatorrizko hizkuntzaren idazkeran emango dira**, inguruko auzo hizkuntzetan egiten den bezala, *Nebrixa* > *Nebrija*.

Hala ere Espainia edo eta Ameriketako euskal deitura dutenak ugariak izanik gogorra litzateke haiei ere aldatzea, *Bolivar askatzailea*, esaterako, eta horrelakoetan bere horretan uztea proposatzen da. Gauza bera gertatzen da garaikideak izan eta deitura euskalduntzeko aukera edukirik ere euskaldundu ez dutenekin (*Gabriel Celaya* edo *Pío Baroja* modukoak).

Ponte izenen kasuan berriz jabeek erabili zuten moduan jartzea erabaki zen, izen bikoitza, hala erabili zutenentzat gordez. Hala ere Euskal Herriko

zenbait pertsonaia historikoren kasuan bidezkoa da euskaraz ematea, *Bernat Etxepare*, konparaziorako. Ez da gomendatzen mende honen hasierako idazkera. Beraz, *Uriarte'tar Joseba Andoni*-ren ordainez, *Jose Antonio Uriarte* emanen da.

Generikoez aritzean esan bezala ponte-izenen erabilera ez da bat ere sistematikoa eta askotan agertu arren besteetan ez da agertzen, herri usadioari jarraiki. Hori dela eta nahasgarria ez den kasuetan kentzea gomendatzen da.

2.1. Erdal izenak

Oro har, erdal izen-deiturak, dauden-daudenean utzi behar dira: *Calle Ignacio Mercader / Ignacio Mercader kalea*, *Calle Ramon y Cajal / Ramon y Cajal kalea*, *Calle Arturo Campion / Arturo Campion kalea*.

Dena dela, azentuari dagozkion seinu diakritikoak, hots tilde ikurrak ezaba daitezke.

2.2. Euskal izen-deiturak

Gorago esan bezala euskal deiturak euskal ortografiarekin eman dira, soil soilik. Ponte izenak, berriz, bere horretan utzi dira, idazkera bikoitza pertsonaia historikoa izan edo hala erabili zutenentzat utziz. Beraz: *Calle Isidro Antsorena / Isidro Antsorena kalea*, *Calle Javier Barkaiztegi / Javier Barkaiztegi kalea*, baina *Calle Bernat Etxepare / Bernat Etxepare kalea*, *Calle Juana de Albret / Joana Albret kalea*, etab.

3. Leku-izenen idazkera

3.1. Euskal leku izenen idazkera

Euskal toponimo batez osatutako izenak, euskal grafiara egokitu dira, izen bakarra emanez: *Zarautz*, *Zuhatzu*, *Munaitz*, etab.

Aurreko irizpidearen salbuespena hizkuntza bietan tradizioa desberdinak daudenean gauzatu da eta honelakoetan biak eman dira. Beraz, *Nafarroa Beherea kalea / Calle Baja Navarra*, etab.

3.2. Hitz arrunten itzulpena

Erdal izen arruntak (*Ferrerias, Marina, Astilleros* etab.) euskarara itzulita eman dira: *Oleta kalea* (ez *Olaeta*), *Itsas kalea*, *Ontzitegi kalea*, etab.

Badira, ordea, beste deitura berriagoak, erakunderen bati dagozkionak (*Ur Zaleak*, etab.), hauek izen berezizat har daitezke eta, horrenbestez, tradiziorik ez den bitartean, ez dugu ukitu beharrik ikusi.

4. Santu izena duten kaleak

Gure tradizioan, bai literaturan, bai onomastikan eta bereziki hagiotoponimian horrela agertzen diren santu izen zaharrekin, aposizio honetaz horniturik azaltzen direnekin⁷, *Done*, *Dona* erabiltzea gomendatzen da, *San*, *Santa* adjektiboak gainontzekoentzat utziz. Hortaz, *Done Bikendi kalea*, *Done Eztebe kalea*, *Done Joan kalea*, baina *San Frantzisko kalea*. Kristoren ama izendatzeko *Andre Maria* hobesten da, baina *Andra* erabiltzen den inguruan azken hau ere erabil daiteke arauan zehazten den bezala..

5. Kale edo plaza hitza aipatu gabe aritu behar denean nola joka?

Errotulaziotik aparte, «kale» hitza eman gabe hitz egin nahi denean, toponimoak, izen sintagma normaltzat deklinatu beharko lirarteke: baldin ar-

⁷**Dona:** Alodia, Grazia / Garazi, Julia, Maria, Mariana, Pia. **Done:** Agustin, Bikendi/Bizente, Blas/Bladi, Emiliano/Millan, Erroman, Eztebe, Felix, Fruktuoso/Murtuts, Jakue (Donejakue bidea Compostelara zihoan bidea izendatzeko), Joane (Donibane), Julio, Jurgi, Kosme, Kristobal / Kristobare, Laurendi, Leon, Martie / Martin, Martzelo, Meteri, Mikel, Paulo, Pelaio, Petri, Salbatore, Saturdi, Sebastian, Tomas eta Zipriano.

tikulua badute, artikuluekin (*Harrian, Harriko, Harritik*, etab.) eta ez badute, gabe, izen propio gisa: *Gaztelubiden, Gaztelubidetik*, etab.

Pertsona izena duten kaleetan ere, izen hori osorik hartuko da: *Antonio Gaztañetan, Nemesio Otañotik*, etab.

Baina izen elkartu modura eraturako izenetan (*Konstituzio plaza, Foru pasealekua, Bake plaza*, etab.) arazoa sortzen da. Izan ere, kasu batzuetan pluralean eman beharko litzateke: *Foruetan*; beste batzuetan berriz singularran *Konstituzioan*. Beste zenbaitetan, azkenik zentzugabekeria litzateke generikoa kentzea: *Bakean, Geltokian* edo *Eskolan* esaterako. Hortaz, izen elkartu gisa emandako kale izenetan ezin da generikoa (*kale, plaza*, etab.) kendu: *Posta kalea, Foru plaza, Iturri kalea*, etab.

Bestalde, eta hau inportantea da, sarritan helbideak jartzerakoan, ez da «kale» hitza agertzen. Orduan, absolutiboan emango da kalea: *Done Bladi, 4; Joan XXIII.a, 3; etab. Baina Konstituzio plaza, 5; Foru pasealekua, 12*, etab.

6. Azken oharrak. Xaflen diseinua bideratzeko irizpideak

Euskara eta gaztelania, hitz ordenari begira, aski desberdinak direnez, biderik egokiena hizkuntza bakoitzari bere xafla eskaintzea da. Leku askotan plaka bakar batean eta sarritan elkarren hurren eman dira kale izenak *Avenida de Algortako etorbidea*, esaterako, erabilera okerrak (batez ere gaztelaniaz) sortuz: «*vivo en la calle Algortako*». Beraz egokiena holakoetan xafla bitan ematea da.

Bestalde, euskaraz artikulua eta kasu marka hondarkian bat eginik azaltzen baitira, ezin daitezke bi osagaiak berezirik idatzi, gaztelaniazko *de* preposizioarekin gertatzen denaren kontra. Hori dela-eta *Antso Jakituna-ren kalea* moduko idazkerak okertzat aitortuko ditugu. Holakoetan bereiz liteke *Antso Jakitunaren kalea* moduko idazkerak erabiliz, baina sistema honek ez luke balioko pluralerako, pluralean artikulua eta genitibo marka bat eginda agertzen baitira. *Nafarroako Errege-erreginen kalea*-ren kasuan, adibidez. Aurrekoa ikusita bereizketarik ez egitea proposatzen da.

Etxe izenek arazo berezia sortzen digute askotan ahozko eta idatzizko erabilera urruti samar egon daitezkeelako, bereziki azken urteotan populismorako egon den joeraren ildotik. Holakoetan, behin behineko irteera moduan ahozko aldaera ere eskain liteke, baina mailakea ongi zehatuz. Esaterako *Altolagirre* ondoan *Antonar* ere gehi liteke, baina ongi azalduz ez direla maila berean erabili behar.

Getxo

ARANGUENA, Javi

Udal ordezkaria

Getxoko Udalak 2004an argitaratu zituen *Leku-izenak* toponimia liburu eta mapa.

Toponimia zabaltzen jarraitzeko, Getxoko ezaugarri soziolinguistikoak kontuan izanda, 2005ean *Leku-izenak toponimia CDa* argitaratu zen.

CD honen helburu nagusiak bi ziren: alde batetik lehen hezkuntzan ari diren umeen artean toponimia zabaltzea eta bestetik liburu eta maparen edizioa berriztatzea formatu digitalean.

- Lehen hezkuntzako ume eta gazteei zuzenduta dago CDaren zatietako bat. Zati honetan, modu ludiko batean adin bakoitzari egokitutako jokoan bidez ezagutaraztera eman nahi da herriko toponimia. Lehenengo jokoak zailtasun maila baxuenekoak dira eta aurrera egin ahala zailtasun maila hori gora doa: marraztea, diferentziak aurkitzea, puzzlea osatzea, galdera anitzei erantzutea, «alxorra» topatzea... Jokoak zailtasunean gora egiten duen neurrian ikasleak toponimiaren ezagutza aktiboagoa izaten du. Joko guztiak gainditzen dituenarentzat sari txiki bat dago, diploma.
- Bigarren zatia liburuaren eta maparen edizio berri bat da eta berauetan lan egiten laguntzeko bilatzaile ezberdinak topatu ahal ditugu, aspaldiko argazkien bilduma eta herrian zehar egin ahal diren ibilaldien proposamenarekin. CDan 8 ibilbide proposatzen dira, garraio publikoa duten guneeetan hasi eta amaitzen dira ibilbideak eta oinez ordu bat ala bi egiteko pentsatuta daude. Gainera, CDek, ibilbideetan zehar topatuko ditugun inguruen ikuspegi panoramikoak eskaintzen dizkigute.

Zumaiaren izana izenen bidez gizarteratzea

AZKUE IBARBIA, Imanol eta AZKUE IBARBIA, Xabier
Udal ordezkariak

Dagoeneko bost urte dira Zumaiako Udalak bete-bete heldu ziola herriko leku-izenak biltzeko eta finkatzeko lanari. Ez da hain tarte luzea, horrelako lanak kudeatzea prozesu luzea eta inoiz amaitzen ez dena delako; hala ere, dagoeneko emaitza batzuk eman ditu, esanguratsuenak mapa toponimiko berria eta *Zumaia, izena eta izana* liburua.

Hasteko, garrantzitsua da ikerketa edo bilketa egiten den garaian gogoan izatea gero leku-izenak gizarteratzea etorriko dela. Horregatik, komeni da leku-izenez gain bestelako materialak ere ondo jasotzea: tokien argazkiak, jendearenak, argazki zaharrak, soinu-grabazioak, bibliografia, etab.

Mapa toponimikoa kaleratu genuen lehenbizi, eta baita Zumaiako etxe, elkarte eta ikastetxe guztietara doan banatu ere; atzealdea argazki zaharrak kokatzeko eta toponimo berezi batzuen berri emateko baliatu genuen. Mapa garrantzitsua izan arren, ez da nahikoa leku-izenak gizarteratzeko, eta herriari ondare hori itzultzeko liburu bat landu eta argitaratzea erabaki genuen. Ordura arteko liburu gehienekin alderatuta, diseinuaren eta dibulgazioaren aldeko apustua egin genuen, eta toponimoekin batera bestelako kontu ugariaren berri ematen du liburuak, Zumaiaren izana izenen bidez azaltzeko.

Nork bere herrian dituen kanalak aprobetxatu behar dira oro har. Zumaiari, adibidez, herri-aldizkarian argitara eman ditugu ibilbide batzuk, toponimo adierazgarrienen fitxak, informazio hori guztia blog batzuetan ere zabaldu... Bestelako ekimen batzuk ere bideratu ditugu: institutuko gaztee-

kin sentsibilizatzeko jarduera bat antolatzea, Udalaren panel eta planoetan toponimoak berrikustea, kale eta elementu berrietarako leku-izen zaharrak erabiltzen hastea, etab.

Funtsezkoa da harremanak ondo landu, jendea kontzientziatu eta erne ibiltzea: kazetariekin, irakasleekin, zinegotziekin, udaleko langileekin, elkarteekin... Nahikoa baita hedabideetan edo lagun artean izen desegoki batzuk bultzatzea, antzinako toponimo batzuk arriskuan jartzeko. Itsasertzean baditugu hainbat adibide, surflariekin gertatutakoa, esaterako: arrantzaleentzat Planeria dena (Aizpurupeko senadan) *Playa Gris* bataiatu zuten gazte batzuek; orain mundu guztian egin da ezagun eta zaila izango da horri buelta ematea.

Zumaiako Udalak toponimoak gizarteratzearen garrantzia ikusten du, zorionez, eta elkarlanean saiatuko gara baliabide egokiak jartzen lehengo ekimenak sendotu eta berriak antolatzeko: erakusketaren bat, webgune berezia... Ea horrela guztion ondareari eustea lortzen dugun.

Erudio

HERNÁNDEZ, Ana eta ARRIAGA, Amaia
Udal ordezkariak

Aurrekariak

Erudioak, 1984 urtean, Bilbotik banatu eta gero, onartu zuen gaur arte indarren egon den kale izendegia. 1988 urtean, herriko toponimia ikertu eta biltzeko lan bat egin zen, baina bere horretan geratu zen ikerketatxo hura. 2003 urtean mapa toponimikoa argitaratu zuen Hirigitzza Sailak eta Euskaltzaindia arduratu zen toponimoak gainbegiratzeaz. 2003an bertan Euskara Biziberritzeko Plana (EBPN) onartu zuen Udalbatzak eta bertan beste neurri batzuen artean hau jaso zen:

- Euskararen elikadura Corpus-plangintza eta euskararen kalitatea: 3.a.03/1-Toponimoak eta herriko ageriko hizkuntza-paisaia normalizatu Euskaltzaindiarekin bat etorritz

Horren ondorioz, 2004an Erudioako Toponimia biltzeko beka deitzeko erabakia hartu zuen Udalak.

Beka

Toponimia bekaren helburua Erudioako Toponimia bildu, sailkatu, kokatu, aztertu eta finkatzeko proposamena egitea izan da. Bekaren oinarrietan Euskaltzaindiak egindako proposamenak barneratu ziren eta ondoren 2005an beka esleitu zen. Hori baino lehen, Udalak Euskaltzaindiarekin

hitzarmena sinatu zuen. Hitzarmenaren ondoroiz, Euskaltzaindiari 1500 euro eman zitzaizkion, eta Euskaltzaindiak aholkularitza eta zuzendaritza lanak egiteko tutore bat jarri zion bekadunari. Horrez gain, Euskaltzaindiak bekaren jarraipen batzorderako kide bi izendatu zituen.

Bekari amaiera emateko, 2007ko azaroan Erakusketa ibiltaria eta hiru hitzaldi antolatu genituen (Erandioko 3 auzotan). Hitzaldi horietan, bekaren emaitzak plazaratu ziren. Bizilagun asko bertaratu ziren eta harrera oso ona izan zen.

Erakusketa hiru astez izan zen erakusgai, hiru auzotan. Auzoetako mapak eta ortoazgakiak erabili genituen batetik, eta bestetik txosten osoa eta auzoetako txostenak ere kontsultagai egon ziren. Ekarpen asko jaso ziren, eta hainbat zalantza argitzeko bide eman zuen. Balorazioa oso ona izan zen.

Gizarteratze lanak

Bekari amaiera eman ostean, eginbeharrekoen zerrenda ikusi, eta lehenik eta behin, kale izendegia egokitzeko erabakia hartu zen. Udalbatzak, kale izendegi berria onartzeaz gain, Toponimia lana gizarteratzeko ekintzen plana ere onartu zuen. Plan horren barruan ondoko ekintzak eta helburuak jaso dira:

- Erabakiaren berri dagokion lekuetan eman: INE, Euskaltzaindia, Aldizkari ofizialak, Jabego erregistroa, Katastroa, BFA, Eustat, HPS, Eusko Jaurlaritza...eta gure Udaleko sail guztietan.
- Mapa berria argitaratzea, toponimo normalizatuak kokatzeko.
- Liburuxka, normalizaziorako arrazoiak azaltzeko, kale izendegian egin-dako aldaketak argitzeko eta informazio erakargarria zabaltzeko.
- Web orria: bertan bilduko dira Maparen pdf, liburuxkaren pdf-a, mendeetako mapak, Toponimoen aurkibidea eta biltzailea, hainbat toponimoren ahozko grabazioak, eta azkenik ekarpenak egiteko txokoa: argazki zaharrak, dokumentuak...
- Unitate didaktikoak, belaunaldi berriei toponimia ondarea transmititzeko. LH eta DBHrako unitate didaktikoak dira, zikloka antolatuta

daude eta Hizkuntza eta Kultura ondarea jaso eta zabaltzeko egitasmoarekin lotura izango dute. Azken proiektu hau, Uribe Kosta, Getxo eta Leioarekin batera garatzen ari gara. Unitate didaktikoak sortzeaz gain, hainbat monografía egiteko asmoa dugu proiektu horren barruan: eskualdeko bertsolaritza, mitologia, kantak, ipuinak...

– Seinaleak aldatzea: kale izendegian egindako aldaketak ikustarazteko.

Horrez gain, beste ideia batzuk ere mahaigaineratu ditugu:

- Erakusketa berregin ikastetxez ikastetxe eraman ahal izateko.
- Mapen panelak herrian zehar erakusgai jarri, udalerriko mapa eta auzoetako mapak. Eraikinetan zein kalean jartzeko formatuak bilatuz (formikan...)
- Mapa toponimikoa komiki eran
- Ibilbide toponimikoak
- Bideoak, dokumentalak

Era berean, beste egitasmo batzuekin lotzeko beharra eta aukera ikusi dugu:

- Bizkaian, Ondare Jardunaldiak
- Turismoa (ibilbideak, informazio gidak, panelak...)
- Elkarteen ekintzak, egitasmoak... (Mendi taldeak, kultur elkarte...)
- Garraiobideekin (autobus eta metro geltokiak...)
- Udal argitalpenak (urteko gida...)

Amaitzeko, Toponimian adituak ez baga ere, aritzearen ondorioz beste batzuentzako lagungarri izan daitezkeen aholkuak eta kontuan hartzekoak aipatu nahi ditugu:

Arlo honetakoak ez bazarete, hori izan baita gure kasua, toponimia zer den, zertarako ikertu eta normalizazioan janztea komeni da. Hartu horretarako tarte, gero lagungarri izango zaizue eta. Hauek epe luzeko lanak izaten dira, komeni da hasieratik kontuan hartzea, lan hauek ez dira beka edo bilketa lanarekin amaitzen.

Artxiboetako agiriez gain, artxibo grafikoei ere garrantzia eman behar zaie, bilketa lanean hori kontuan hartzen bada, gizarteratze lanak ere arinago egin ahal dira. Gordetzeaz gain, ondo sailkatuta gorde behar dira.

Taldean lan eginda, lana aaberasteaz gain, denok aberasten gara. Filologoez gain, beste aditu batzuek ikuspegia aberastu ahal dute, historialariek, geografoek...Horrelako lanak osotuagoak izaten dira.

Politikarien aurrean, teknikariok ez dugun pisua, Euskaltzaindiak izan dezake zenbait egoeratan.

Bermeo

ALVAREZ DE ZARATE, Maite

Udal ordezkaria

Bermeotarron izana izenetan, izen hori hartu du Bermeon toponimiari buruz egin den lanak eta izen egokia dela esan dezaket, leku izenek asko esaten dutelako lurralde jakin batean bizi den eta bizi izan den jende-komunitateari buruz, ikuspegi eta diziplina ugariren ikuspuntutik begiratuta ere.

Bermeon egin dugun lanaren zertzelada batzuk eta batez ere, erabilgarri izan daitezkeen ondorioak azaldu ziren jardunaldian, elkarrengandik ikasten dugulako, beraz, ondo egindakoak eta zailtasunak azaldu ziren.

1999. urtean hasi ginen, lanean. Irune Allika filologoak eta Bitor Uriarte Historia irakasleak proposamena aurkeztu zioten Udalari Bermeoko Toponimia ikertzeko. Udalaren Kultura Sailak beka eman zien hiru urtetan ikerketa egin zezaten.

Urte horretan Euskara Saila egun ezagutzen dugun eran egituratzen hasita zegoen eta hasieratik ikusi genuen gure arloko lana zela, Euskaltzaindiarekin batera jardun beharra zegoela eta kontua ez zela beka eman eta handik hiru urtera emaitza jasotzea. Horregatik, Euskara Sailak bere egin zuen egitasmoa eta Euskaltzaindiak ordezkaria izendatu zuen jarraipen eta aholkularitza lanak egiteko.

Ikerleek hiru norabidetan abiatu zuten euren lana, batetik, lekukotasun idatzien bila artxiboak arakatu zituzten, bibliografiaren bidez euren burua jantzi zuten eta berri-emaile ugarirekin, lekuz leku ibili ziren, lekukotasun bizien bila.

Ikerketa-lan sakon honen abiapuntua ezagutzen genuen baina ez non amaituko zen, are gehiago, ikerketa egiten ari zirenak gogotsu eta indartsu ikustean, aztarna bat bestearen atzetik datorrenean, hari bat bestearekin josten hasten denean.

2006an, ikerlana amaituta, liburua prestatzen hasi ginen eta 2007an argitaratu zen. Ikerketa lana osorik argitaratzea erabaki zen, batetik, ikerketa bere horretan kaleratzeak osotasuna ematen ziolako lanari, eta bestetik, etorkizunean egin daitezkeen beste ikerketa batzuetarako baliagarri izan zitekeelako. Gero etorriko ziren beste aplikazio didaktikoagoak. Liburuarekin batera, udalaren web gune ofizialean sareratu zen ikerlana eta horren berri emateko, komunikazio plana osatu genuen.

Bost aurkezpen jendetsu egin genituen, berri-emaileak batu genituen ekitaldi xume batean, euren ekarpena eskertzeko eta eman zuten informazioarekin egindakoa erakusteko. Horrez gain, eskualdeko hedabideetan oihartzuna lortu genuen.

2008an jarraipena eman genion lanari eta hasieratik kezka iturri izan den erregistro idatziaren eta ahozkoaren arteko aldeari erantzuteko asmoz, web gunean ahots artxiboak txertatu ziren, batetik, idatzirako proposamen jasota zegoen, eta bestetik, kontuan izanda euskara bizirik dagoela Bermeon eta herritarrek leku-izenak erabiltzen dituztela, garrantzia eman zitzaion herritarrek esaten duten eran esaten jarraitzeari. Euskara erabiltzen duenak sarri bere hizkera gutxiesten du erregistro idatziaren aurrean, ez dio baliorik aitortzen bere berba egiteko moduari eta hori, hain zuzen, ekidin nahi genuen. Beraz, lan bikoitza dugu, batetik, leku-izenak nola idatzi behar ditugun ikastea eta ahoz nola erabiltzen jarraitu behar dugun bereiztea.

Leku-izenen erabilera zabaltzeko irakaskuntza bide interesgarria da. Hori dela eta, oinarrizko ariketa sorta prestatzen ari dira ikerleak eta irakasleen ekarpenekin aberastuko dira. Beste aplikazio bat lantzen ari gara, eskola agenda, helburu bikoitzarekin, leku izenak zabaltzea eta gurasoen eta ikasle-txearen arteko harremanetan euskara erabiltzeko beste tresna bat izatea. Eta Herri Ikastetxeak argitaratzen duten aldizkarian atal finkoa eskaintzen diote Bermeoko toponimiari.

Aurtengo beste lan bat auzo izenak ofizialtzea izango da eta datozen urteetan badugu zeregina, batetik, kale izenak ofizialdu nahi dira, horren ondorioz komunikazio ekintzak egingo ditugu, kale seinaleak berrituko dira eta mapa toponimikoa osatu nahi genuke.

Kale izendegia egungo irizpideekin bat etortzeko gaurkotu beharra daukagu eta horretarako lantalde bat antolatu nahi dugu, proposamena aztertzeko eta Udalak erabakia har dezan laguntzeko, prozesu parte-hartzailea abiatu nahi da.

Udalak gogoz hartu zuen Toponimiaren lana eta Euskara Sailak bideratu dituen lanez gain, beste sail batzuek ere lagundu dute gizarteratzen. Horrela, bada, urtean behin antolatzen diren *Bermistorian* jardunaldietan hainbat ekintza antolatu dituzte, bai udal sailek (Kultura, Turismoa), baita udalerriko elkarte batzuek ere, hala nola, alde zaharreko auzo elkarteak, mendi taldeak eta erraldoien konpartsak.

Beste eragile batzuk egindakoak:

- *Berbalagun* egitasmoan hiruhilero antolatzen den lehiaketan beti dago galderaren bat edo beste leku-izenekin zerikusia duena.
- Euskara Elkarteak mahai jokoa prestatu zuen, eta besteak beste, leku-izenen inguruko galderak sartu zituzten. Eta jaietan osatzen den liburuan, artikuluak idatzi dituzte ikerleek.
- Mendi taldeak antolatzen duen elizen eta ermiten ibilaldirako aurten liburuxka argitaratu da.
- Auzoko leku izenekin liburuxka osatuko dute auzo bateko bizilagunek.

Ikusten denez, Udalak abiatu duen lanak oihartzun zabala izan du udalerrian, hainbat eragilek bere egin dute eta erabilgarritasuna topa diote toponimoen bilketari.

Egin dugun bide honetan zailtasunak izan dira, ezin beste era batera izan, batzuk erraz konpondu ditugu eta beste batzuk, kostata edo oraindik konpondu barik ditugu:

- Beka emateko baldintzak. Zenbat eta zehaztuago, hainbat eta hobe. Gure kasuan, ez zen horrela izan eta hainbat arazo ekarri dizkigu.

- Hasieratik prozesua osorik ez aurreikustea. Euskara Saila orain hamar urte sortze prozesuan zegoen, ez genituen gaur egungo, baliabideak eta egoera ez zeukan zerikusirik egungoarekin. Argi geneukan bilketa lana ez zela nahikoa, euskararen normalizazioan beste aurrera pausu bat emateko balio behar zigula, baina sakontasun osoa ikerketak aurrera egin ahala ikusten joan izan gara. Tartean, astia izan dugu hausnarke-tarako eta egitasmoa moldatzen joateko. Gure esperientzia ikusita, osotasunaren ikuspegia hasieratik izatea garrantzitsua dela uste dut. Eta zailtasuna izanda ere, esan dezaket aldi berean aukera izan dela aurrera egiteko.
- Ikerleen eta Euskaltzaindiaren arteko desadostasuna. Horrek une mingotsak ekarri dizkigu, kopuruaren aldetik toponimo gutxi badira ere, garrantzitsuak direlako desadostasun-puntuak. Adostasunerako bidea ez egiteak ondorioak izan ditu, hain zuzen, Udalak erabaki baitzuen ikerketa zegoen moduan argitaratzea eta horrek ataka zail batean jarri gaitu, batez ere, Euskara Saileko teknikariok, izan ere, denon erdian egotea egokitu zaigu: korporazioaren, ikerleen eta Euskaltzaindiaren erdian. Eta ez da batere eroso.
- Hasieratik mahairatu zen idatzizko eta ahozko erregistroen artean da-
goen aldea eta horri konponbidea eman diogu ahots artxiboak sarean jarrita.

Hobetzekoak, beraz, bide horretatik doaz, gaur berriro hasi beharko bagenu lan hau planifikatzen, zalantza barik, beka emateko baldintzak ondo zehaztuko nituzke, teknikarion prestakuntza hobetzeko eta prozesua osorik aurreikusteko ahalegina egingo nuke eta erakundeen arteko lankidetzaren areagotzea eskatuko nuke.

Ondorio gisa esan daiteke, herritarren aldetik erantzun ezin hobea izan dugula, bai bilketa lana egin zen bitartean, bai gizarteratzeko ekintzak egin direnean, hainbat eragilek bere egin dutelako eta arloan arloko erabilgarritasuna topatu diotelako. Udalak ere bere konpromisoa hartu du, bidea jarri du lan honek guztiak argia ikus dezan, baliabideez hornitu du egitasmoa.

Azkenik esan bidelagun onak izan ditugula hamar urte hauetan, Iruñe Allika eta Bitor Uriarte ikerleak, euren aholkulari eta lanaren jarraipena egin duen Fernando Aranbarri Euskaltzaindiak izendatutako aditua, lan teknikoa egiten lagundu digun *Dijitalidade* enpresa, jarraipen batzordean izan diren udal arduradunak eta adituak, eta nola ez, gaurko jardunaldia antolatu duen Euskaltzaindia. Bidelagun horiekin guztiekin, argi ilun guztiekin, bidea eginez ikasi dugula esan dezaket.

Errenteria

JAUREGI, Jose Mari
Udal ordezkaria

Egunon guztioi:

Bueno Errenterian zertan ari garen azaltzea tokatzen zait niri.

Errenterian 1997an Euskararen erabilera sustatzeko ordenantza onartu zen: Ordenantza honek 15. artikuluan dio, Udala arduratuko dela herriko izendegi ofiziala finkatzeaz eta udalerriko toponimiaren bilketa lana egiteaz.

Esan bezala, alde batetik, herriko kale izendegia zehazteko lanak era abian jarri ziren, bitarte horretan eztabaida asko izan dira herrian, eta oraindik ere eztabaida horietako batzuk mantentzen dira. Esate baterako herriaren izena zein izan behar lukeen. Hor ibilbide bat egiten joan gara. 90eko hamarkada arte herria Renteria izan da ofizialki, 90eko hamarkadan denbora batez, Renteria-Errenteria, izan da eta gaur egun berriz Errenteria da izen ofiziala. Dena den, bada herrian zenbait jende herriaren izena Orereta izan behar lukeela dioena. Toponomastikarekin ezer ikustekorik ez duten planteamenduak alde batera utzita, Orereta izena arkaismo edo kultismo moduan mantendu daiteke (adibidez Itzurun edo Easo, Donostia/San Sebastianen kasuan; edo Illuro, Mataró-ren kasuan).

Toponimiaren inguruan aurretik ere zenbait lan eginak ziren: 1995ean Batzorde berezi bat sortu zen Errenteriako Toponimia guztiaren ikerketaren jarraipena egiteko.

Batzorde honek Errenteriarren mapa topografiko-toponimiko bat egiteko ardurua hartu zuen. Helburua zen bizirik dauden toponimoen inbentario bat egitea.

1999an ikerketa toponimikoa egiteko lehiaketarako deialdia egin zen eta 2000ko otsailean Ikermapeko lan talde bati eman zitzaion, lan talde honek Imanol Goikoetxearen zuzendaritzapean egin ditu lanak. Lana hasera batean 18 hilabetetan egitekoa bazen ere, azaleratu zen dokumentazioaren kopurua hain handia izanenez luzatu egin zen, eta 2001ean, datu bilketa egina zegoela kontsideratu zen, nahiz eta zalantza batzuk argitzeko izan. Ondoren, txosten berri bat egin zen eta Euskaltzaindiari eman zitzaion honen gainbegira zezan 2002 udan.

2003an Euskaltzaindiak txostena itzuli zuen zuzenketak egin ondoren eta 2003ko ekainean lana bukatutzat eman zen.

Baina, bueno 2003an lana bukatua zegoen.

Ondoren sortu zitzaigun arazoa zera zen: zer egin horrelako lan batekin? Nola gizarteratu genezakeen? Nola bideratu Errenteriarrengana

Hasiera batean liburu bat argitaratzea pentsatu zen, baina ez geunden oso konbentzituak. Gaian aditu direnentzat oso interesgarria litzateke agian, baina pentsatzen genuen liburu hori apalak apaintzeko erabiliko zela. Eta hori ere ez genuen nahi. Zerbait gehiago lortu nahi genuen.

Une horretan beste hausnarketa bat ere bagenuen herrian.

Kontuan izan behar dugu Errenteria asko aldatu dela azken 50 edo 60 urte hauetan. Errenteriak 1950 urtean 12.000 biztanle inguru zituen, eta 25 urte geroago, 1975 urtean, 46.000 biztanletik gora ditu. Hau da bere biztanlegoa laukoiztu egin du. Errenteriak jende uholdea jaso du, lehenengo aldi batean, estatuko beste herrialdeetatik, eta orain, berriz penintsulaz kanpoko etorkinak. Honen ondorioz zera dator: Biztanleak herriarekin duen lotura eskasa edo nolabaiteko lotura eza. Herriarekiko atxikimendu eskasa. Esate baterako, guk badugu auzo bat nahiko aparte geratzen dena: Beraun, bada auzo honetako biztanleek Errenteriara jaitsi behar dutela esaten dute beraien artean hitz egiten dutenean. Edo galdetuz gero Beraun-goak direla esango dizute zuzen-zuzenean.

Edo beste adibide bat jartzeagatik: Imanol Goikoetxeak toponimia lanean aipatzen du, bitxikerien artean, harritu egin direla Errenteriako erdi-

guneko oikonimo guztiak, etxeen izenak, galdu egin direlako, eta hori Errenterian gertatu bada ere, ez da horrela izan Oiartzunen edo Lezon.

Eta guk hor eragin nahi genuen, gure nahia da biztanleen herritar identitatea lantzea, eta herriarekin duen lotura handitzea, (eta bide batez hizkuntzarekin) eta horretarako nahitaezkoa da herria ondo ezagutzea.

Eta horrela egon ginen zenbait urtetan. Urte horietan zehar teknologia berriek aurrerakada handia eman dute eta 2007an berriro heldu genion gaiari Iruditzen zitzaigun teknologia horiek erabiliz 2003an egindako lan haren fruitua herriari hurbiltzeko aukera handiagoa genuela. Gure nahia zen herritarrek herriaren ezagutza sakonagoa izatea, Errenteriarren identitatea lantzea. Biztanleek herriarekin duten lotura sendotzea, Errenteriak mendeetan zehar pilatu duen ondare kulturala ezagutzera ematea da asmoa.

Hausnarketa horren ondorioz «Herria Ezagutzen» izeneko egitasmoan sartu ginen burubelarri.

Egitasmo hau aurrera eramateko UTE baten laguntza, aldi baterako enpresen batura baten laguntza izan dugu. 2007an adjudikatu zitzaion kontratua lantzea eta Xangorin enpresek osatutako UTEari.

«Herria ezagutzen» egitasmo integrala izatea nahi genuen, eta proposamen horrek hainbat proiektu hartzen zituen bere baitan: toponimia web gunea, herriko hainbat ibilbide «errota bidea» «baserri historikoak»... Herriko jendearen kontakizunak, ipuinak...

Eta eskolarako Unitate didaktikoak sortzea ere erabaki zen. Herriko ikastetxeetako irakasleekin harremanetan jarrita Historia, Errenteriako gune ospetsuak historian, pertsonaiak..., informazio hori dena ikastetxeen urteko programazioan txertatzea pentsatu zen. Kulturaren transmisio hau guztia bereziki ikasleei, gazteei ematea baita ideia nagusia. Une honetan lehen unitatearen zirriborroa egina dago eta Errenteriako eskoletako irakasleen azterketa pasatzen ari da.

Ondoren bigarren web gune bat ere egin nahi dugu herriaren ondare kultural hori herritarren eskura jartzeko, modu erakargarri batean. Web berri horretan toponimia web gunea ere txertatuko dugu, baina beste eduki

batzuk ere jarri nahi ditugu: mapa didaktiko bat, herriko jendearen kontakizunak, ibilbide historikoak, azken finean ondarearekin lotutako gaiak. Gainera nolabaiteko lehiaketaren bat ere antolatu nahi genuke web horretan bertan, jendea erabiltzera bultzatzeko.

Honela bada, esan bezala, une honetan eskuartean duguna zera da: toponimiari buruzko web gunea. Eta horixe aurkeztuko dizuet nik gaur. Bertara errenteria.net-etik sartuko gara.